

EKONOMİK ZORLUK ANALİZİ (EZA) 2024 YILI DEĞERLENDİRMESİ

Ayşe Sevde Gevrek
SPM Misafir Araştırmacısı

TÜİK Verileri ile Hesaplanan Genişletilmiş Sefalet Endeksinin (GSE) Seyri

İşsizlik ve tüketici enflasyon oranlarının toplamından oluşan “Sefalet Endeksi” (Misery Index) çalışma çağındaki yığınların çektiği ekonomik sıkıntıyı ölçen bir gösterge olarak tüm dünyada yaygın biçimde kullanılıyor. Ancak Türkiye’de çalışma çağında olup gelir eksikliğinden yakınan kesimler resmen işsiz sayılanlarla sınırlı değil. İş bulma ümidini kaybedenler, güvencesiz işlerde çalışanlar ve hatta asgari ücret seviyesinde gelir elde eden milyonlarca kişi de ciddi geçim sıkıntısı yaşıyor. Bu nedenle geleneksel sefalet endeksi (SE), ekonomik zorlukları tam olarak yansıtmıyor.

Türkiye’deki yüksek enflasyonun zaten var olan geçim sıkıntısını katlayarak artırdığı gruplar arasında aktif olarak iş aradığı halde iş bulamayan işsizlerin dışında, çalışmak istediği ve çalışmaya hazır olduğu halde iş bulma ümidini kaybettiği için aktif olarak iş aramayı bırakan ve dolayısıyla işsiz statüsünde sayılmayanlar da var. Bu ve benzeri gruplar da en az resmen işsiz sayılanlar kadar büyük sıkıntı çekiyor.

SPM’nin daha kapsayıcı bir ölçüm sunmak amacıyla geliştirdiği “Genişletilmiş Sefalet Endeksi” (GSE), tüketici enflasyonu oranı ile TÜİK’in hesapladığı “işsiz ve potansiyel işgücünün bütünleşik oranı” toplamına dayanıyor. Buradaki “potansiyel işgücü” tanımı, teknik olarak ya da kağıt üzerinde “işsiz” sayılmayan ancak muhtaç olduğu emek gelirinden yoksun olan bireyleri de içermektedir.

TÜİK’in geçtiğimiz günlerde Aralık 2024 dönemi işgücü ve istihdam verilerini de açıklamasından sonra Genişletilmiş Sefalet Endeksinin 2024 yılındaki seyrine dair bir değerlendirme yapmak mümkün hale geldi.

SPM’nin 2019 Ocak ayı bazlı (2019.01 = 100) Genişletilmiş Sefalet Endeksi’nin 2024 yılındaki seyri Tablo 1’deki gibi gerçekleşiyor. 2022 ve 2023 yıllarda görece daha yakın seyreden **SE ve GSE arasındaki fark Aralık 2024’te en yüksek değerine ulaşıyor** (Şekil 1). Bu durum işsiz ve potansiyel işgücünün bütünleşik oranı ile (manşet) işsizlik oranı arasındaki farkın artmasından kaynaklanıyor. Gerçekten de

- iş bulma umudunu kaybettiği ya da iş arama maliyetini karşılayamadığı için aktif olarak iş aramayı bırakanlar

yahut

- iş aramayı sürdürdüğü halde hemen işbaşı yapacak durumda olmayanlar

gibi işsizlik oranı hesabına dahil edilmeyen gruplar **2024 Aralık dönemi itibarıyla rekor büyüklüğe ulaştı** ve bu gelişmeye bağlı olarak SE ile GSE arasındaki fark da 37 puanı geçti.

Tablo 1. Sefalet Endeksi ve SPM Genişletilmiş Sefalet Endeksinin 2024 Yılındaki Seyri

(NOT: Bir önceki aya göre artış gösteren endeks değerleri kırmızı, düşüş gösteren değerler yeşil rakamlarla gösterilmiştir. Bir satırdaki renklerin farklı olması SE ve GSE'nin ters yönde hareket ettiğine işaret etmektedir.)

Dönem	Genişletilmiş Sefalet Endeksi (2019.01=100)	Sefalet Endeksi (2019.01=100)
Aralık 2023	98,45	73,21
Ocak 2024	120,88	102,10
Şubat 2024	105,97	84,96
Mart 2024	97,65	74,01
Nisan 2024	95,86	72,28
Mayıs 2024	93,46	68,50
Haziran 2024	98,02	65,22
Temmuz 2024	103,62	77,54
Ağustos 2024	99,11	67,88
Eylül 2024	97,70	71,60
Ekim 2024	101,98	70,42
Kasım 2024	101,32	65,84
Aralık 2024	97,98	60,21
Ocak 2025	118,67	86,82

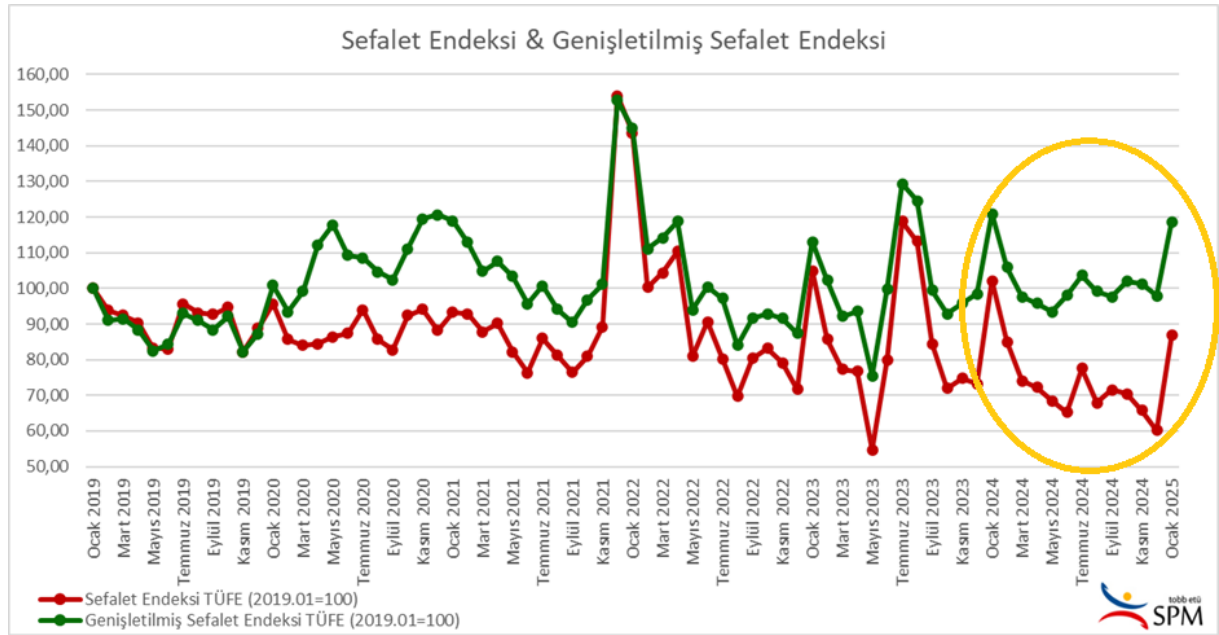
2024 yılı boyunca hem Genişletilmiş Sefalet Endeksi hem Sefalet Endeksi nispeten yavaşlayan enflasyona bağlı olarak yavaş yavaş azalan bir trend izlese de yıl ortalarında bazı dalgalanmalar ve geçici yükselmeler gözlemlendi (Şekil 1). GSE, 2023 Aralık değerlerine kıyasla büyük bir sıçrama yaparak girdiği 2024 yılında, Ocak ayındaki 120,88 seviyesinden yıl sonundaki 97,98'lik seviyesine gelerek yüzde 19 civarında geriledi. Asgari ücretin belirlenmesi öncesi ertelenen zamların yapılmasıyla patlayan Ocak ayı enflasyonu yüzünden geleneksel SE de yıla daha da büyük bir sıçrayışla 73,21'den 102,10'a çıkarak girdi. Ancak 2024 sonunda 60,21'e inen SE seviyesi yıllık yüzde 41 mertebesinde bir düşüş ima ediyor. İki endeksin 2024 boyunca gösterdiği değişimin bu kadar farklı olması (%19'a karşı %41), ekonomik sıkıntılara yalnızca manşet işsizlik oranı ile bakmanın yanıltıcı olduğunu ve genişletilmiş endeksin daha gerçekçi bir tablo sunduğunu gösteriyor.

2024 yılı boyunca, genel olarak eş yönlü hareket eden SE ve GSE, Haziran, Eylül ve Ekim aylarında ters yönlü hareket etti. Eylül ayında enflasyonun işgücü piyasalarından daha hareketli olması geleneksel SE'nin artmasına rağmen GSE'nin düşüş göstermesine neden oldu. Haziran ve Ekim aylarında ise bunun tersi gözlemlendi ve işgücü piyasalarındaki olumsuzlukların enflasyona baskın gelmesi yüzünden GSE artarken SE düştü. Daha genel bir ifadeyle 2024 yılında manşet işsizlik oranı azalarak SE'yi aşağı çekse de, ekonomik zorluklar

devam etti. Bu durum GSE ve SE değerleri arasında 2024 sonbaharından itibaren açılan farkın, çalışma çağındaki nüfusun çektiği ekonomik sıkıntının sadece enflasyon ve resmi tanıma göre ölçülen işsizliğin yansıttığından daha derin olduğunu gösteriyor.

Türkiye, 2025 yılına da SE ve GSE'nin hızla yükselişi ile girmekte olup, bu durum TÜFE'nin Ocak ayı değerinin 2024'te olduğu gibi ani yükselişinden kaynaklanıyor.

Şekil 1. Pandemiden Bugüne Sefalet Endeksi ve SPM Genişletilmiş Sefalet Endeksinin Seyri

Her iki endeksteki hızlı yükseliş, istihdam cephesinde 2024 sonundan itibaren artarak gözlenen problemler devam ederken enflasyonun da umulduğu kadar hızla düşmediğini gösteriyor. Üstelik her iki endeks de işgücü piyasalarından büyük ölçüde çekilmiş olan emeklilerin çektiği büyük sıkıntıyı yansıtmakta hepten yetersiz kalıyor.

SPM, emeklilerin yaşadığı sıkıntıları da ölçümlere dahil ederek, emeklilerin durumunu izlemeyi mümkün kılacak yeni bir gösterge üzerinde çalışıyor; çünkü bu tür bir göstergeye her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyuluyor.

Alternatif Enflasyon Göstergeleri ile Hesaplamalar

SPM 2025 yılından itibaren GSE değerlerini, TÜİK'in güvenilirliği çokça tartışmaya konu olan TÜFE oranlarının yanı sıra İstanbul Ticaret Odası (İTO) ve Tepav'ın alternatif enflasyon verileriyle de hesaplayarak karşılaştırmalı olarak sunmaya başladı.

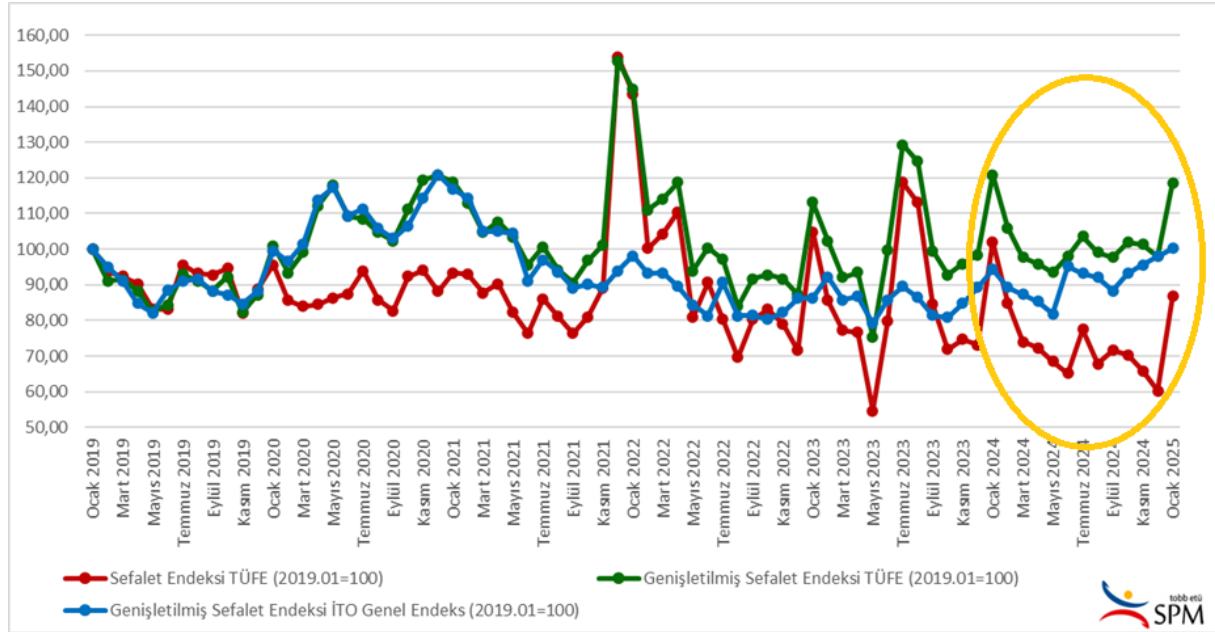
Genel Enflasyon Oranı Bazlı Hesaplamalar

İTO'nun İstanbul'da perakende fiyat hareketlerinin seyrini izlediği gösterge olan İstanbul Ücretliler Geçinme Endeksi - Genel Endeks değerleri ile TÜİK TÜFE değerlerini kullanarak hazırlanan GSE serileri 2024 Ocak ayı değerlerini 100 alınarak hesaplandı.

2024 yılı boyunca TÜİK TÜFE-bazlı Sefalet ve Genişletilmiş Sefalet Endeksleri ile İTO Ücretliler Geçim Endeksi-bazlı Genişletilmiş Sefalet Endeksi genel olarak dalgalı bir seyir izledi. Yılın ilk aylarında nispeten yüksek seviyelerde bulunan endeksler, özellikle Mayıs 2024'te en düşük seviyelerine ulaşıp, ardından yeniden yükseliş trendine girdi. TÜİK TÜFE-bazlı GSE, yıl içinde diğer iki endekse kıyasla daha belirgin dalgalanmalar gösterdi ve bazı aylarda keskin artışlar sergiledi. Özellikle Kasım 2024'te gözlenen yükseliş, manşet işsizlik oranı dışındaki işgücü göstergelerindeki olumsuz gelişmelerin ekonomik sıkıntıları artırıcı etkisini net biçimde gösterdi. Nitekim geleneksel SE'nin yıl boyunca daha istikrarlı bir seyir izledikten sonra yılın son çeyreğinde belirgin bir düşüş eğilimi göstermesi manşet işsizlik oranındaki düşüşlerin yanıltıcı olduğunu kanıtladı.

İTO rakamlarına göre hesaplanan GSE ise genel olarak diğer iki endekse benzer bir eğilim sergilese de daha dengeli bir görünüm sundu. 2024 yılı genelinde, ekonomik sıkıntıların farklı ölçüm yöntemleriyle benzer yönelimler gösterdiği, ancak genişletilmiş endekslerin ekonomik kırılganlıkları daha belirgin bir şekilde yansıttığı görülüyor (Şekil 2).

Şekil 2. Pandemiden Bugüne Sefalet Endeksi ve SPM Genişletilmiş Sefalet Endeksinin Seyri

Gıda Enflasyonu Bazlı Hesaplamalar

SPM Ocak 2025'ten itibaren geleneksel SE'nin yanı sıra kendi tanımladığı GSE değerlerini, genel tüketici enflasyonu göstergeleri yerine sadece gıda enflasyonuna yoğunlaşacak biçimde de tekrarlıyor. 2024 Ocak ayı 100 baz alınarak yapılan bu hesaplamalar için TÜİK'in TÜFE gıda ve alkolsüz içecekler harcama kategorisini, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) Gıda Fiyat Endeksini ve İTO'nun İstanbul Ücretliler Geçim Endeksi Gıda Harcamaları alt başlığını kullanılıyor.

2024 yılı boyunca İTO, TÜFE ve TEPAV bazlı gıda endeksleri genel olarak benzer eğilimler gösterse de, bazı dönemlerde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Üç endeks de yılın ilk yarısında düşüş

eğilimi göstermiş, özellikle Mayıs ayında en düşük seviyelerine ulaşmıştır. Ancak Haziran ayından itibaren yeniden artış eğilimine girmişlerdir. Eylül ve Ekim aylarında geçici bir toparlanma görülsede, Kasım 2024'te özellikle TÜFE bazlı gıda endeksi 100,89'a ulaşarak yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır.

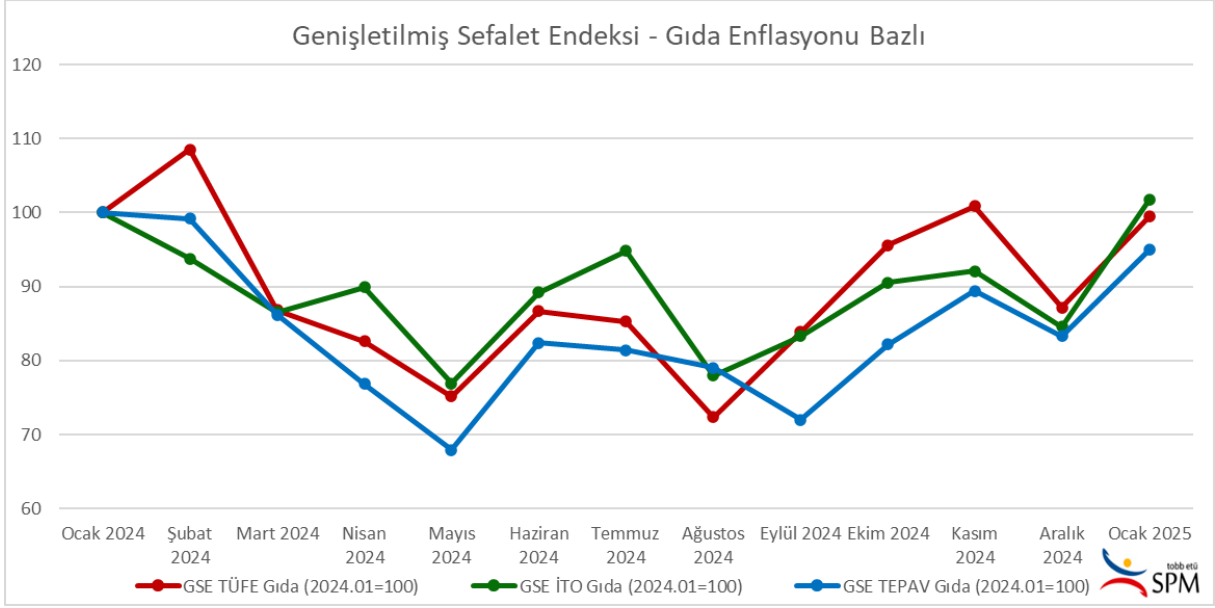
Farklılıklar incelendiğinde, TEPAV bazlı endeksin Nisan ve Mayıs aylarında diğerlerine göre daha keskin bir düşüş gösterdiği, Temmuz ve Eylül aylarında ise en düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. TÜFE bazlı gıda endeksi ise Kasım 2024'te en yüksek seviyeye ulaşarak diğer iki endeksten daha sert bir yükseliş göstermiştir. İTO bazlı gıda endeksi yıl boyunca daha dengeli bir seyir izlemiş ancak Aralık ayında düşüş eğiliminde kalmıştır. Kullanılan ağırlıklar, hesaplama yöntemleri ve gıda fiyatlarını etkileyen farklı unsurlar nedeniyle ortaya çıkan bu farklılıklara rağmen genel olarak üç endeks de yılın ilk yarısında düşüş, sonbahardan itibaren ise yükseliş göstermiş ve gıda enflasyonunun sefalet göstergeleri üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymuştur.

Tablo 2. Sefalet Endeksi ve SPM Genişletilmiş Sefalet Endeksinin Yalnızca 2024 Yılındaki Gıda Enflasyonu Göstergeleri ile Hesaplanan Seyri

(NOT: Bir önceki aya göre artış gösteren endeks değerleri kırmızı, düşüş gösteren değerler yeşil rakamlarla gösterilmiştir. Bir satırdaki renklerin farklı olması SE ve GSE'nin ters yönde hareket ettiğine işaret etmektedir.)

Tarih	Genel Sefalet Endeksi İTO Gıda	Genel Sefalet Endeksi TEPAV Gıda	Genel Sefalet Endeksi TÜFE Gıda	Sefalet Endeksi İTO Gıda	Sefalet Endeksi TEPAV Gıda	Sefalet Endeksi TÜFE Gıda
Ocak 2024	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Şubat 2024	93,76	99,21	108,52	92,62	101,24	116,42
Mart 2024	86,58	86,21	86,83	81,12	80,84	81,41
Nisan 2024	89,92	76,87	82,61	87,13	66,81	75,26
Mayıs 2024	76,91	67,97	75,20	65,64	52,22	62,65
Haziran 2024	89,19	82,43	86,71	75,51	65,64	71,22
Temmuz 2024	94,82	81,44	85,30	89,75	69,04	74,28
Ağustos 2024	77,97	79,04	72,35	58,85	61,56	49,37
Eylül 2024	83,35	72,03	83,86	73,35	56,12	73,95
Ekim 2024	90,58	82,19	95,60	77,73	65,27	85,56
Kasım 2024	92,13	89,40	100,89	76,29	72,87	90,09
Aralık 2024	84,58	83,29	87,19	62,90	62,05	66,66
Ocak 2025	101,71	94,96	99,45	89,68	79,73	85,77

Şekil 3. SPM Gıda Enflasyonu Bazlı Genişletilmiş Sefalet Endeksinin 2024 Yılı Seyri

Sonuç ve Değerlendirme

2024 yılı, ekonomik göstergelerde dalgalanmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. İşsizlik ve enflasyon arasındaki ilişki, farklı metodolojilerle hesaplanan sefalet endeksleri ve gıda enflasyonu bazlı değerlendirmeler, ekonomik koşulların çok yönlü bir şekilde ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

- Genişletilmiş Sefalet Endeksi (GSE), yıl boyunca dalgalansa da, genelde yatay bir seyir izlemiştir. Aralık ayında belirlenen asgari ücretin ilan edilmesinden önce ertelenen zamlar yüzünden Ocak aylarında sıçrayan enflasyona bağlı yükselmeyi saymazsak, Aralık 2023'teki 98,45'lik değerden 2024 sonunda 97,98'e gelerek yarım puandan daha küçük bir düşüş sergilemiştir (Tablo 1). Bunun anlamı GSE ile izlediğimiz geçim sıkıntısı yaratan unsurlarda (enflasyondaki nispi yavaşlamaya rağmen) 2024 boyunca bir rahatlama *olmadığıdır*. İşgücü piyasasındaki fiili işsizlik halini dikkate alan SPM GSE'nin bu seyri, manşet işsizlik oranının aşağı yönlü seyrine bağlı olarak 2023 ve 2024 Aralık ayları arası tam 13 puan düşüş gösteren (Tablo 1) geleneksel SE'nin yanıtıcı bir gösterge olduğuna da işaret etmektedir.
- Resmi tanıma göre hesaplanan işsizlik oranı düşüş göstermiş olsa da çalışma çağındaki nüfusun işgücü statüsüne dair bileşimi ile istihdamın niteliği ve çalışma koşulları açısından ciddi kırılmalıklar 2024 boyunca artarak devam etmiştir.
- SPM'nin 2025'e özgü bir yenilik olarak dikkate almaya başladığı alternatif enflasyon göstergeleri, özellikle gıda fiyatlarındaki değişimlerin sefalet endeksi gösterge değerlerine etkisini net bir şekilde ortaya koymuştur (Şekil 2 ve Şekil 3) ancak farklı enflasyon göstergeleri SPM GSE'nin 2024 boyunca sergilediği hareketlerin yönünü büyük ölçüde değiştirmemiştir.

- Gerek geleneksel SE ve gerekse SPM GSE tanımları gereği son dönemin en büyük mağduriyetini yaşayan kesimlerinden biri olan emeklilerin çektiği sıkıntının boyutunu yakından izlemeye imkan vermemektedir. SPM bu açığı kapatmak üzere düzenli olarak çıkarttığı Ekonomik Zorluk Analizi (EZA) bültenlerine emeklilerin durumunu izleyecek göstergeleri dahil etme konusundaki çalışmalarını sürdürmektedir.